

میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق پایدار در کلان شهر تهران

فرزین صیادی

دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

مسعود تقوایی^۱

استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

واچیک هاپریان

استاد، گروه زمین‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۹

چکیده

شهرها در قرن ۲۱ تاکتیک‌های زیادی را برای رقابت بر می‌گزینند. خلاقیت در شهرهای آینده نه یک انتخاب بلکه یک اجبار خواهد بود. از این رو بررسی مسائل و مشکلات شهر تهران، به دنبال رسیدن به توسعه پایدار شهری و ایجاد بستری برای تحقق شهر خلاق در کلان شهر تهران ضروری می‌باشد. از طرفی توسعه پایدار فرآیندی است که طی آن مردم نیازهای خود را برآورده می‌کنند و سطح زندگی خود را ارتقا می‌بخشند بدون اینکه از منابعی که به نسل‌های آینده تعلق دارد استفاده کنند. این پژوهش با هدف کاربردی- توسعه‌ای و روش انجام توصیفی- تحلیلی بود. جامعه آماری شامل شهروندان، کارشناسان، متخصصان و کلیه متولیان، مدیران و مسئولان بود با استفاده از پرسشنامه اطلاعات جمع‌آوری گردید که داده‌های بدست آمده با استفاده از تحلیل swot و نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در نهایت به کمک نرم افزار ترسیم به صورت جداول و نمودار ارائه شد. یافته‌های پژوهش در بخش مطالعات نظری ۵ شاخص توسعه پایدار در سه جامعه هدف و در مراحل بعدی، گردآوری داده‌ها در قالب ۷۱۴ پرسش‌نامه در تمامی ۲۲ منطقه شهر تهران و تحلیل آنها با روش‌های یاد شده صورت گرفت. این تحقیق از شیوه‌ها و الگوهای خلاق در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و ساخت و ساز موثر در توسعه پایدار خلاق کلان شهر تهران بهره برد که می‌تواند یک شروع در زمینه شهر خلاق پایدار باشد.

کلیدواژگان: خلاقیت طبقه خلاق، شهر خلاق، توسعه، پایداری، توسعه پایدار شهری.

مقدمه

امروزه رقابت اصلی در فرآیند جهانی شدن بین مراکز شهری بوده و میان دولت‌ها و ملت‌ها نیست. اما رقابتی که بین شهرها در عصر جهانی شدن وجود دارد یا خواهد داشت، در جذب افراد متخصص است. اگر در گذشته جذب کارگر ماهر و نیمه‌ماهر مدنظر بود، اکنون رقابت در جذب کسانی است که در زمینه تکنولوژی و اطلاعات، هنر و فرهنگ، خلاقیت و نوآوری با به کارگیری شاخص‌های توسعه پایدار مهارت دارند (قربانی سپهر و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۰۰). توسعه پایدار فرآیندی است که طی آن مردم نیازهای خود را بر آورده می‌کنند و سطح زندگی خود را ارتقا می‌بخشند بدون اینکه از منابعی که به نسل‌های آینده تعلق دارد استفاده کنند (فیفی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۲۰). مهمترین خط‌مشی نوآوری فرهنگی محلی سال‌های اخیر پدیدار شدن واژه «شهر خلاق» به یک موتور محرک مدنی تبدیل شد. شهر با استفاده از این اصطلاح که بیانگر اهمیت فرهنگ و هنر در بافت شهری است، به طور فزاینده‌ای مفهوم‌سازی می‌شود. تعدادی از جغرافیدان‌ها و جامعه‌شناسان شروع به توسعه ایده‌هایی درباره اقتصاد فرهنگی شهرها داشته‌اند که در ادامه این ایده‌ها به سرعت با کار کردن در شهر خلاق آمیختگی پیدا کرد (آور و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۶۵).

شهر خلاق به عنوان استراتژی امیدبخشی برای ساکنان شهرهاست که کمک می‌کند، آنها تصورات ذهنی خود را پرورش دهند، استعداد‌های خود را شکوفا سازند و در نهایت شهرخود را به طور اساسی بسازند و زمینه توسعه شهری را فراهم آورند (Alvarez et al., 2020: 410). این نظریه سعی دارد تا کیفیاتی را شرح دهد که تصویر ذهنی شهر را برای شهروندان زیباتر و خاطره آن را ماندگارتر نماید. شهر خلاق، خلاقیت را به عنوان جزئی از هوش عمومی سنجیده و در نتیجه افزایش توان نوآوری و تولید دانش در این راه از جمله شاخص‌های سنجش میزان پیشرفت اجتماعی به حساب می‌آید (درویشی و رضاعلی، ۱۴۰۱: ۵۳۰). شهر خلاق، خلاقیت را محوری برای توسعه شهری در نظر می‌گیرد، زیرا زیرساخت شهر خلاق از طریق پروژه‌های توسعه شهری که مبتنی بر دانش فناورانه و نوآورانه است وجود می‌آید. در نهایت شهر به عنوان مکانی مطلوب به منظور جذب سرمایه‌های انسانی خلاق و طبقه خلاق فراهم شده است. بیشترین تأکید در برنامه‌ریزی شهر خلاق بر نوع مکان و اندازه‌های شهری است. تحقق این امر، بر اجرای پروژه‌های عظیم معماری، منظر خیابانی درون شهری و ایجاد میدین و نواحی فرهنگی تمرکز می‌شود. عصر صنعتی و ظهور و بروز مفاهیمی چون جهانی شدن و خلق کلانشهری جهانی، انگیزه-های شهرها برای فرارگیری در فهرست شهرهای معتبر، پیشرفته، جذاب، متمایز و متنوع در سطح جهانی را تقویت نموده است (Assafwt al., 2018: 135).

حال کلان شهرهای ایران نیز امکانات و خدمات وسیعی را در خود جای داده‌اند که آن‌ها را از دیگر شهرهای کشور متمایز می‌کند. علاوه بر این، تنوع فعالیت اقتصادی، تمرکز بخش اعظم مراکز آموزشی، تمرکز فعالیت‌های فناوری و تولید اطلاعات، برخورداری از مهم‌ترین مراکز فرهنگی و مواردی از این قبیل می‌تواند جاذب سرمایه خلاق باشد و زمینه مناسبی برای نگهداری و تأمین زندگی همراه با رفاه نسبی برای آن‌ها فراهم کند (مظفری و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۸۲). امروزه شهر تهران درگیر چالش‌های بسیاری از جمله آلودگی صوتی و ترافیک و مسائل حمل و نقل و مشکلات ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی است. همه این‌ها موجب شده است که این سکونتگاه‌های بشری با مشکلات فزاینده‌ای دست به گریبان باشد. در شرایطی که نظام شهری با این چالش‌ها دست به گریبان است،

مدیریت شهری در تلاش است تا راه حل‌های نوآورانه و خلاقانه‌ای را در ابعاد مختلف طراحی شهری، برنامه‌ریزی شهری و در سایر سطوح مدیریتی جهت تحقق پایداری شهری پیدا کند تا بسیاری از مشکلات را با این شیوه رفع کند یکی از معضلات کلان شهر تهران پیچیدگی مسائل، تنوع مشکلات و عقب ماندگی نسبت به مطالبات شهروندان است. در چنین مواردی جهت کاهش هزینه‌ها و سرعت در تحقق اهداف و فراگیری اثرات توسعه در همه جنبه‌ها و ابعاد، گروه‌ها و پهنه گسترده شهر تهران به نظر می‌رسد راهبرد الگوهای خلاقانه می‌بایست در دستور کار مدیران و متولیان شهر قرار گیرد. لذا هدف این مطالعه چگونگی بهره‌گیری از شیوه‌ها و الگوهای خلاق در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و ساخت و ساز موثر در توسعه پایدار کلان شهر تهران می‌باشد.

مبانی نظری

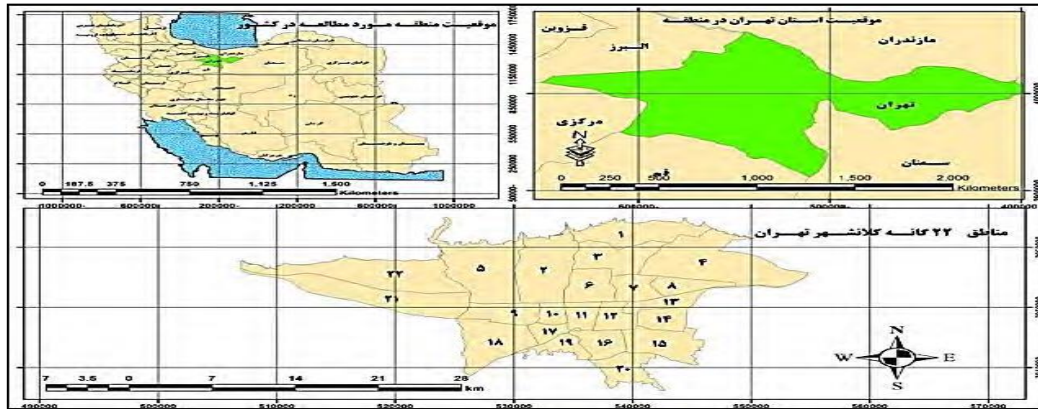
شهر تهران به عنوان پایتخت پرجمعیت‌ترین و بزرگترین مادر شهر و مهمترین مرکز سیاسی- اداری ایران است، که از ۲۲ منطقه و ۳۷۶ محله و با جمعیتی حدود ۸/۷ میلیون نفر تشکیل شده و در مقایسه با شهرهای مشابه خود در عرصه رقابت بین المللی و حتی منطقه‌ای جایگاه مناسبی ندارد و با چالش‌های فراوانی مواجه است. یکی از ۱۰ کلان شهر توسعه نیافته در بین ۱۲۴ کلان شهر موجود در جهان با مشکلات بسیار از قبیل آلودگی هوا آلودگی صوتی آلودگی آب، مشکلات ترافیک، کمبود مسکن، از بین رفتن و نابودی محیط زیست و آسیب‌پذیری در برابر حوادث غیر مترقبه طبیعی از قبیل زلزله- رانش- کمبود خدمات- سرانه‌ها- تاسیسات شهری و... مواجه است (مرادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۶۰).

شهر تهران از لحاظ توسعه پایدار شهری، توازن قلمرویی میان نسلی و عدم تعادل سطح اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، ضعف مصرف منابع زیست محیطی شهر دچار مشکل هست. پایتخت ایران در طول سال‌های گذشته سعی کرده تا با سازه‌های مدرن از جمله برج میلاد، پل طبیعت، باغ کتاب، ایران مال و غیره به جرگه شهرهای پیشرفته پیوندد و در زمره برترین کلان شهرهای دنیا قرار بگیرد. در گسترده شهر تهران راهبردهای خلاقانه می‌بایست در دستور کار مدیران و متولیان شهر قرار گیرد. نخست بسیاری از مدیران رفتارهای سنتی مدیریتی خود را تغییر و در مرحله دوم اصلاحات در قوانین رخ دهد، شاید مهمترین بعد آن حکمروایی و شهروند است. در بعد پایداری نیز استفاده از ابزار مناسب برای شهر تهران ضروری است چرا که می‌تواند برنامه‌ریزان شهری را در ارتقا پایداری جامعه کمک کند، به عنوان مثال، استفاده از اپلیکیشن‌های زیست محیطی، که میزان سوخت مصرفی از مبدأ تا مقصد را محاسبه می‌کند، برنامه‌ریزان شهری می‌توانند فضاهای شهری بیافرینند که وابستگی کمتری به سوخت های فسیلی دارند و بیشتر بر اساس حرکت پیاده و دوچرخه برنامه‌ریزی شده‌اند. کاهش وابستگی به خودروها، آلودگی هوا و میزان مصرف انرژی را کاهش می‌دهد، همچنین با استانداردسازی به روز میزان سرزندگی جامعه را بالا برده و برای شهروندان آرامش ایجاد کرد.

قلمرو مکانی

شهرداری تهران از دیدگاه تأمین نیازمندی‌ها و اداره بهتر سطح شهر را به ۲۲ منطقه شهرداری و ۱۱۲ ناحیه بخش کرده که شهر ری و تجریش را نیز شامل شده است. از سوی دیگر وزارت کشور هم برای انجام انتخابات‌های مختلف و کارهای مدیریتی دیگر، تفسیر خاص خود را از شهرستان تهران دارد که بر ۲۲ منطقه شهرداری منطبق

نیست و شمیران و ری را نیز شهرستان‌هایی جداگانه در نظر گرفته است. این شهر به واسطه داشتن شبکه مخابراتی گسترده نیز دارای نواحی هفت گانه مخابراتی و همچنین مناطق نوزده گانه پستی می‌باشد. در تقسیم‌بندی وزارت کشور شهرستان تهران در مرکز استان تهران قرار دارد. از شمال به شهرستان‌های کرج و شمیرانات، از مشرق به شهرستان دماوند، از جنوب به شهرستان‌های ورامین و ری و اسلامشهر و از مغرب به شهرستان‌های شهریار و کرج محدود می‌شود. مرکز آن بخش مرکزی است.

تصویر ۱. نقشه موقعیت شهر تهران در سطح ملی، استان و شهرستان

منبع: نگارندگان، (۱۴۰۱)

توسعه پایدار

توسعه پایدار را می‌توان از نظر سه حوزه، ابعاد، حوزه‌ها یا ارکان، به عبارتی محیط زیست، اقتصاد و جامعه تصور کرد. چارچوب سه حوزه‌ای در ابتدا توسط اقتصاددان در سال ۱۹۷۹ پیشنهاد شد (Chi., 2020: 70). همچنین به عنوان "اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی" یا "بوم‌شناسی، اقتصاد و عدالت" کلمه شده است. این توسط برخی از نویسندگان گسترش یافته است که شامل رکن چهارم فرهنگ، نهادها یا حکمرانی و یا به طور جایگزین دوباره پیکربندی شده به عنوان چهار حوزه اجتماعی-بوم‌شناسی، اقتصاد، سیاست و فرهنگ، در نتیجه آوردن اقتصاد به داخل اجتماعی و رفتار با بوم‌شناسی به عنوان تقاطع اجتماعی و طبیعی است (Barbhuiya et al., 2020: 150).

محیط زیست

ثبات اکولوژیکی سکونتگاه‌های انسانی بخشی از رابطه بین انسان‌ها و محیط‌های طبیعی، اجتماعی و ساخته شده آن-ها است. این امر تمرکز توسعه پایدار را گسترده‌تر می‌کند تا حوزه سلامت انسان را شامل شود. نیازهای اساسی انسان مانند در دسترس بودن و کیفیت هوا، آب، غذا و سرپناه نیز پایه‌های اکولوژیکی برای توسعه پایدار است؛ پرداختن به ریسک بهداشت عمومی از طریق سرمایه‌گذاری در خدمات اکوسیستم می‌تواند نیروی قدرتمند و دگرگون کننده برای توسعه پایدار باشد که به این معنا به همه‌گونه‌ها گسترش می‌یابد (مرادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۶۲). پایداری زیست محیطی به محیط طبیعی و چگونگی تحمل آن مربوط می‌شود و متنوع و مولد باقی می‌ماند. از آنجا که منابع طبیعی از محیط زیست به دست می‌آید، وضعیت هوا، آب و آب و هوا از نگرانی خاصی است. پایداری محیط زیست جامعه را ملزم به طراحی فعالیت‌هایی برای پاسخگویی به نیازهای انسانی با حفظ سیستم‌های حمایت از حیات این سیاره می‌کند. به عنوان مثال این امر مستلزم استفاده پایدار از آب، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و منابع مادی پایدار است. ذاتاً مفهوم توسعه پایدار با مفهوم ظرفیت حمل در هم تنیده است. از نظر

تئوری نتیجه درازمدت تخریب محیط زیست ناتوانی در تداوم زندگی انسان است. چنین تخریبی در مقیاس جهانی باید به معنای افزایش نرخ مرگ و میر انسان باشد تا زمانی که جمعیت به آنچه محیط تخریب شده می‌تواند از آن حمایت کند، بیفتد. اگر تخریب فراتر از یک نقطه اوج خاص یا آستانه بحرانی ادامه یابد منجر به انقراض نهایی برای بشریت می‌شود (ابراهیم‌زاده، عیسی و نیری، ۱۳۹۷: ۱۸). عناصر جدایی‌ناپذیر برای یک توسعه پایدار، فعالیت‌های تحقیقاتی و نوآوری هستند که هدف آن تعریف و اجرای یک دستور کار دگرگون‌کننده برای سبز کردن اقتصاد و جامعه به عنوان یک کل است تا به یک توسعه واقعاً پایدار دست یابد. تحقیقات و نوآوری در اروپا از نظر مالی توسط برنامه افق ۲۰۲۰ حمایت می‌شود که برای مشارکت در سراسر جهان نیز باز است. به جهت امید به سوی توسعه پایدار، طراحی سیستم‌هایی که انعطاف‌پذیر و برگشت‌پذیر هستند (اسلامی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۲).

خلاقیت

واژه خلاقیت یا آفرینندگی یک مفهوم بسیار گسترده‌ای است. از مفاهیم روانشناسانه گرفته تا مبحث هنری را شامل می‌شود. خلاقیت یک مفهوم مهم در تمام جنبه‌های زندگی است، زیرا افراد خلاق پیشرفت را تأمین می‌کنند (Chi., 2020: 70). خلاقیت شامل خلق شاخص‌های زیبایی شناختی مکانی هدایت شده جغرافیایی از قبیل نوشتن خلاق، بازی‌های خلاق، عکسبرداری، نقاشی، فیلم‌سازی، داستان‌های تصویری یا موزیک را راهنمایی و هدایت می‌نماید. خلاقیت فرایندی است که در طی زمان، استمرار و ادامه دارد و ابتکار، انعطاف‌پذیری و تحقق از ویژگی‌های بارز آن به شمار می‌آید و می‌تواند جواب‌گویی برای همه مشکلات باشد (مظفری و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۸۲). ساختار و مهارت بسیار مهمی است که استدلال‌ها و ایده‌های موجود در حوزه‌ها و فیلدهای مختلف علمی را با تکنولوژی، مدیریت تجارت و کسب و کار، هنر، طراحی و سرگرمی پیوند می‌دهد. نوآوری و خلاقیت راه اصلی است که باعث تحریک رشد اقتصادی و شکل‌گیری فعالیت‌ها در شهرها باعث تحریک اقتصاد ملی است پس خلاقیت ابزار مهمی برای رشد اقتصادی و نوآوری در شهرهاست (ارغان، ۱۳۹۵: ۱۷۲).

خلاقیت و توسعه شهری

خلاقیت بیان‌کننده آن نوع از توسعه است که در آن ترویج حیات مدنی و سرزندگی اجتماعی، حمل و نقل عمومی و کاستن از اثرات نامطلوب زیست محیطی، در صدر ملاحظات برنامه‌ریزان شهری قرار می‌گیرد و احیای شهر به عنوان محیط سالم و فعال که بتواند آینده‌ای مطلوب را برای تمام شهروندان تأمین نماید، اصلی‌ترین هدف به شمار می‌رود (قربانی سپهر و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۰۵). سال ۲۰۳۰ کشورها شاهد اکثریت جمعیت خود خواهند بود که در شهرها زندگی می‌کنند. در حالی که فرصت‌های اقتصادی از این تحول بی‌بهره هستند، دولت‌ها باید محیط‌های سیاستی را برای «بهره‌وری افزایش یافته» فراهم کنند که شهرها را به «مبارزان فقر» در حال توسعه تبدیل کند (فیفی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۲۱). برخی از مرفه‌ترین شهرهای جهان، مانند لندن و نیویورک نیز در درجه اول قطب‌های خلاقیت و نوآوری انسان هستند. آن‌ها با ارائه نه تنها بهترین فرصت‌های حرفه‌ای و آموزشی، بلکه امکانات سرگرمی با کیفیت بالا (مانند سالن‌های نمایش، پارک‌ها و گالری‌های هنری) و خدمات عمومی (مانند آموزش، بهداشت و ترانزیت) استعداد برتر را جذب می‌کنند. آن‌ها به ساکنان فرصت جذب اقتصادی و اجتماعی را همراه با دسترسی

همگانی به خدمات اساسی شهری فراهم می‌کنند. اما در بسیاری از کشورهای در حال توسعه که به سرعت شهرنشین می‌شوند، برای مبتکران و مبتکران خلاق برای رشد فاقد امکانات است (اسلامی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۷).

روش‌شناسی پژوهش

جمعیت کل شهر تهران بر اساس برآوردهای سالنامه آماری در سال ۱۳۹۵ برابر با ۸/۷ میلیون نفر بوده است. با جوامع آماری شامل شهروندان شهر تهران در سال ۱۳۹۸، که بعد خانوار ۳ نفر می‌باشد. بنابراین تعداد خانوار ساکن در شهر تهران برابر با ۲۸۶۷۰۰۰ خانوار خواهد بود. در این پیمایش از ۲۲ منطقه شهر تهران برای نمونه‌گیری انتخاب شدند. برای انجام پیمایش حدود ۸۰۰ پرسشنامه تکثیر و برای تکمیل به پرسشگران تحویل داده شد. تعداد پرسشنامه دریافتی از پرسشگران از کل مناطق شهر تهران برابر با ۷۴۰ مورد و تعداد مورد تایید برای انجام ورودی داده برابر با ۷۱۴ مورد بود. نمونه‌های مربوطه در تمامی سنین و شغل‌های مختلف و شامل هر دو جنسیت زن و مرد بوده است. در هر یک از جوامع هدف هر پرسشنامه دارای ۳۰ سؤال در قالب ۵ عنوان کلی با استفاده از طیف ۵ گانه لیکرت و بر اساس شاخص‌های منتخب مطالعه در بخش‌های پیشین انتخاب شدند. در نهایت شاخص‌های منتخب در قالب ۵ بعد کلی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی برای تحقق شهر خلاق پایدار تهران مطرح شدند وارد مدل عملیاتی گردیدند، مطرح شده است. با توجه به سطح تحلیل در تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده و تعداد ۲۲ منطقه در کل شهر تهران، تعداد نمونه در این پیمایش ۷۱۴ مورد در نظر گرفته شده است. با توجه به آمار کوکران میزان خطای اندازه‌گیری در کل خانوار شهر تهران کمتر از ۰/۰۰۹ است. در این پژوهش آمار کوکران، برای تعیین خطای اندازه‌گیری با احتمال ۹۵ درصد و تعداد ۳۸۴ نمونه و در جامعه آماری شهروندان و تعداد ۱۵۰ نمونه در جامعه آماری کلیه متولیان، مدیران و مسئولان و تعداد ۱۸۰ نمونه و در جامعه آماری کارشناسان و متخصصان می‌باشد که با توجه به تعداد و ابعاد شهر تهران امکان سرشماری این دو جامعه هدف وجود نداشته و از روش نمونه به شیوه گلوله برفی نمونه‌گیری تصادفی انجام می‌شود مورد محاسبه قرار گرفت. روش انتخاب نمونه در این پیمایش نیز، روش خوشه‌ای متناسب با حجم است که در آن با توجه به جمعیت هر منطقه، تعداد نمونه‌ها مشخص می‌گردد و سهم هر منطقه از پرسشنامه‌ها به دست می‌آید. پس از آن نیز با در دست داشتن نقشه بلوک‌ها و انتخاب تصادفی پرسش شونده اول، با استفاده از فاصله سیستماتیک، سایر پرسش شونده‌گان مشخص شدند. در روش گلوله برفی نیز آمارگیر پس از شناسایی یا انتخاب اولین واحد نمونه‌گیری از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه‌گیری استفاده یا کمک می‌گیرد. به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه شناسایی و انتخاب می‌شوند. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و ورود داده‌ها، از روش تحلیل سلسله مراتبی و تحلیل SWOT برای سنجش تحقق شهر خلاق پایدار استفاده گردید.

جدول ۱. تفکیک تعداد پاسخگویان (جامعه نمونه) به پرسشنامه کیفی پژوهش

منطقه	تعداد جمعیت	تعداد پرسشنامه		
		متولیان مدیران و مسئولان	کارشناسان و متخصصان	شهروندان
۱	۴۸۷۵۰۸	۸	۱۰	۲۰
۲	۷۱۰۳۰۳	۱۲	۱۴	۲۰
۳	۳۳۰۶۴۹	۶	۸	۱۵

۴	۹۹۱۰۰۱	۱۶	۱۶	۲۰
۵	۸۵۸۳۴۶	۱۴	۱۵	۲۰
۶	۲۵۱۳۸۴	۴	۶	۱۵
۷	۳۱۲۱۹۴	۶	۷	۲۰
۸	۴۲۵۱۹۷	۷	۸	۲۰
۹	۱۷۴۲۳۹	۲	۳	۱۵
۱۰	۳۲۷۱۱۵	۵	۷	۱۵
۱۱	۳۰۷۹۴۰	۵	۷	۱۵
۱۲	۲۴۱۸۳۱	۵	۷	۲۰
۱۳	۲۴۸۹۵۲	۵	۶	۱۵
۱۴	۵۱۵۷۹۵	۹	۱۰	۲۰
۱۵	۶۴۱۲۷۹	۱۲	۱۳	۲۰
۱۶	۲۶۸۴۰۶	۵	۷	۱۵
۱۷	۲۷۳۲۳۱	۵	۶	۲۰
۱۸	۴۱۹۸۸۲	۷	۹	۲۰
۱۹	۲۶۱۰۲۷	۵	۶	۱۵
۲۰	۳۶۵۲۵۹	۶	۷	۱۵
۲۱	۱۸۶۸۲۱	۳	۴	۱۵
۲۲	۱۷۶۳۴۷	۳	۴	۱۴
جمع	۸۷۷۴۷۰۶	۱۵۰	۱۸۰	۳۸۴

منبع: (یافته‌های پژوهش)

یافته‌ها

در راستای هدف اصلی تحقیق، راهبردهای خلاقانه تحقق شهر پایدار در کلان شهر تهران طراحی شده و با فرضیه تحقق توسعه پایدار کلان شهر تهران مستلزم ارایه راهبرد های خلاق چند بعدی و همه جانبه است. در دو روش تجزیه و تحلیل (الف) تحلیل سلسله مراتبی؛ (ب) تحلیل SWot انجام پذیرفته که خلاصه نتایج آن به شرح زیر می- باشد.

- ضرایب اهمیت الگوی شهر خلاق بر حسب توسعه پایدار کالبدی در جوامع هدف با توجه به یافته‌های تحقیق و نتایج حاصل از مقایسه دو به دو گزینه‌ها مشاهده می‌گردد. از نظر اهمیت برحسب توسعه پایدار کالبدی با شاخص وزن نسبی به ترتیب اولویت در جدول مقایسات زوجی و با توجه به این که نرخ ناسازگاری کوچک تر از ۰/۱ است؛ قضاوت پاسخ‌دهندگان در مورد گزینه‌ها درست انجام شده است و از نظر آماری معنی دار است.

- تعیین ضرایب اهمیت تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق بر حسب شاخص‌های توسعه پایدار جامعه شهروندان

جدول ۲. ماتریس مقایسات زوجی بر حسب شاخص‌های توسعه پایدار

توسعه پایدار کالبدی	توسعه پایدار زیست محیطی	توسعه پایدار اجتماعی	توسعه پایدار اقتصادی	توسعه پایدار فرهنگی	مقایسه شاخص‌ها
---------------------	-------------------------	----------------------	----------------------	---------------------	----------------

توسعه پایدار فرهنگی	۱	۸	۰/۵	۲	۴
توسعه پایدار اقتصادی	۰/۱۲۵	۱	۰/۵	۰/۵	۰/۵
توسعه پایدار اجتماعی	۲	۲	۱	۳	۲
توسعه پایدار زیست محیطی	۰/۵	۲	۰/۳۳۳۳۳	۱	۰/۵
توسعه پایدار کالبدی	۰/۲۵	۲	۰/۵	۲	۱
نام گزینه	اولویت				وزن
توسعه پایدار اقتصادی	۱				۰/۱۴۳۴۴۹
توسعه پایدار کالبدی	۲				۰/۱۲۸۷۵۷
توسعه پایدار زیست محیطی	۳				۰/۱۲۷۹۵۱
توسعه پایدار فرهنگی	۴				۰/۱۲۲۶۹۸
توسعه پایدار اجتماعی	۵				۰/۱۲۲۵۷۳

منبع: (یافته‌های پژوهش)

- تعیین ضرایب تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق بر حسب شاخص‌های توسعه پایدار در جامعه کارشناسی و متخصصان

جدول ۳. ماتریس مقایسات زوجی تأثیرگذاری مؤلفه‌های

مقایسه شاخص‌ها	توسعه پایدار اجتماعی	توسعه پایدار زیست محیطی	توسعه پایدار فرهنگی	توسعه پایدار کالبدی	توسعه پایدار اقتصادی
توسعه پایدار اجتماعی	۱	۰/۵	۳	۲	۴
توسعه پایدار زیست محیطی	۲	۱	۳	۰/۳۳۳۳۳	۳
توسعه پایدار فرهنگی	۰/۳۳۳۳۳	۰/۳۳۳۳۳	۱	۳	۲
توسعه پایدار کالبدی	۰/۲	۳	۰/۲۵	۱	۲
توسعه پایدار اقتصادی	۰/۲۵	۰/۳۳۳۳۳	۰/۵	۲	۱
نام گزینه	اولویت				وزن
توسعه پایدار اجتماعی	۱				۰/۲۸۸۸۴۴
توسعه پایدار زیست محیطی	۲				۰/۲۱۲۰۶۶
توسعه پایدار فرهنگی	۳				۰/۱۸۶۴۸۹
توسعه پایدار کالبدی	۴				۰/۱۸۴۸۲۱
توسعه پایدار اقتصادی	۵				۰/۱۲۷۷۷۹

منبع: (یافته‌های پژوهش)

- تعیین ضرایب تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق بر حسب شاخص‌های توسعه پایدار جامعه متولیان ، مدیران و مسئولان

جدول ۴. ماتریس مقایسات زوجی تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق بر حسب شاخص‌های توسعه پایدار

مقایسه شاخص‌ها	توسعه پایدار کالبدی	توسعه پایدار زیست محیطی	توسعه پایدار اجتماعی	توسعه پایدار اقتصادی	توسعه پایدار فرهنگی
توسعه پایدار کالبدی	۱	۲	۴	۴	۰/۳۳۳۳۳
توسعه پایدار زیست محیطی	۰/۵	۱	۴	۵	۰/۵
توسعه پایدار اجتماعی	۰/۲۵	۰/۲۵	۱	۰/۵	۵

توسعه پایدار اقتصادی	۰/۲۵	۰/۲	۲	۱	۴
توسعه پایدار فرهنگی	۳	۲	۰/۲	۰/۲۵	۱
نام گزینه			اولویت	وزن	
توسعه پایدار کالبدی			۱	۰/۳۱۶۲۹۳	
توسعه پایدار زیست محیطی			۲	۰/۱۹۳۹۰۳	
توسعه پایدار اجتماعی			۳	۰/۱۸۵۸۳	
توسعه پایدار اقتصادی			۴	۰/۱۵۲۲۸۲	
توسعه پایدار فرهنگی			۵	۰/۱۵۱۶۹۱	

منبع: (یافته‌های پژوهش)

- ضرایب اهمیت تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهر خلاق برحسب شاخص‌های توسعه پایدار در سه جامعه هدف مولفه‌ها و شاخص‌های توسعه پایدار در پنج بعد زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی برای تحقق شهر خلاق پایدار تهران مطرح شدند. با توجه به پرسشنامه توزیع شده و نتایج بدست آمده از تحلیل مقایسه زوجی و ضرایب اهمیت چگونگی بهره‌گیری از شیوه‌های الگوی خلاق در زمینه‌های شاخص‌های توسعه پایدار در سه جوامع هدف از جمله ۱- شهروندان تهران ۲- کارشناسان و متخصصان ۳- کلیه متولیان، مدیران و مسئولان نشان داده شده که نرخ ناسازگاری آن همگی کوچک‌تر از ۰/۱ است، پس تحلیل معنی‌دار می‌باشد و مطابق جدول خلاصه یافته‌های تحلیل سلسله مراتبی (جدول شماره ۵) شاخص‌های توسعه پایدار به ترتیب ضریب اهمیت، رتبه الویت‌بندی شده بر الگوهای خلاق شهر تهران تأثیر مثبت دارند. بنابر این می‌توان نتیجه گرفت که الگوهای شهر خلاق بر توسعه پایدار شهر تأثیرگذار می‌باشد پس می‌توان از شیوه‌ها و الگوهای خلاق در زمینه‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، محیطی مؤثر در توسعه پایدار خلاق کلان شهر تهران بهره‌گیری نمود.

جدول ۵. خلاصه نتیجه تحلیل سلسله مراتبی

آزمون	ضرایب اهمیت تأثیرگذاری مولفه‌های شهر خلاق برحسب شاخص‌های توسعه پایدار					
	متولیان، مدیران و مسئولان		کارشناسان و متخصصان		شهروندان	
	رتبه	ضرایب	رتبه	ضرایب	رتبه	ضرایب
سلسله مراتبی	۵	۰/۱۵۱۶۹۱	۴	۰/۱۸۴۸۲۱	۴	۰/۱۲۲۶۹۸
	۳	۰/۱۸۵۸۳	۵	۰/۱۲۷۷۷۹	۱	۰/۱۴۳۴۴۹
	۴	۰/۱۵۲۲۸۲	۱	۰/۲۸۸۸۴۴	۵	۰/۱۲۲۵۷۳
	۲	۰/۱۹۳۹۰۳	۲	۰/۲۱۲۰۶۶	۳	۰/۱۲۷۹۵۱
	محیطی					
	۱	۰/۳۱۶۲۹۳	۳	۰/۱۸۶۴۸۹	۲	۰/۱۲۸۷۵۷

منبع: (یافته‌های پژوهش)

- تحلیل استراتژیک SWOT

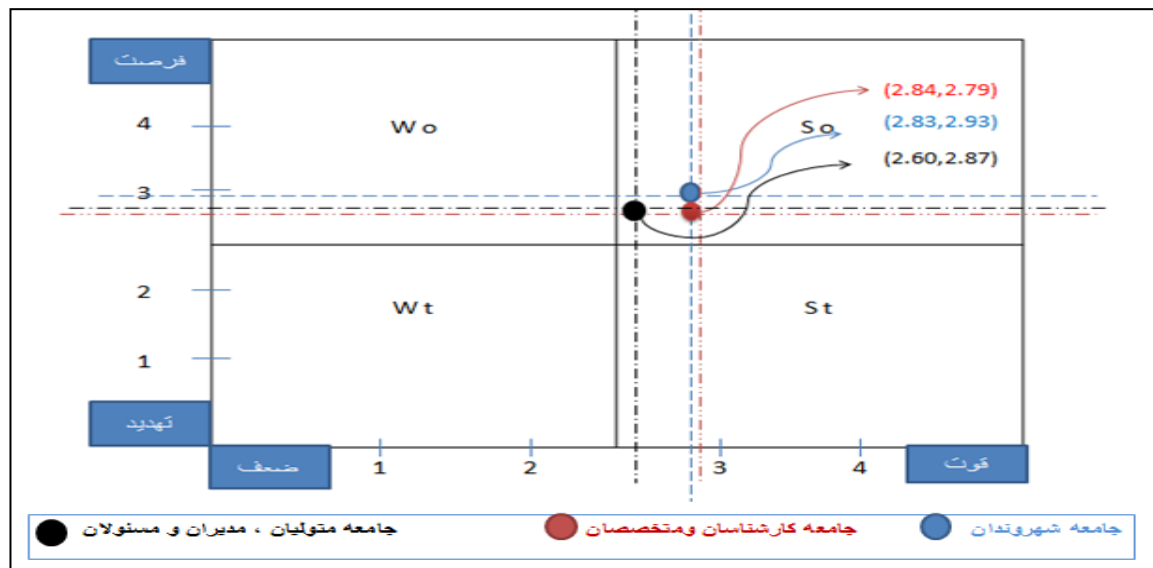
پس از لیست کردن هر یک از عوامل قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها و نوشتن آن‌ها در سلول‌های مربوط به خود، از محل تلاقی هر یک از آن‌ها استراتژی‌های مورد نظر حاصل گردید. بر اساس استراتژی‌های خانه یکم (SO): استراتژی تهاجمی (توسعه‌ای)؛ خانه دوم (WO): استراتژی تنوع؛ خانه سوم (ST): استراتژی با گرایش تغییر جهت؛ خانه چهارم (WT): استراتژی تدافعی. لذا بر اساس ماتریس موقعیت راهبردی (SO) بهترین استراتژی،

تهاجمی با رویکرد خلاق است که استفاده از فرصت‌ها با استفاده از نقاط قوت می‌باشد تا بتواند با بهره‌گیری از نقاط قوت داخلی از فرصت‌ها و رویدادهای خارجی حداکثر استفاده را بنماید. شهر تهران با مؤلفه‌هایی روبرو هست که سیستم شهری و نظام مدیریت آن‌ها به صورت جزئی یا کلی آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. بسیاری از این مسائل از درون شهر سرچشمه می‌گیرد، اما چنان قدرتمند است که همه نظام شهری را تحت تأثیر قرار داده است. مدیران شهری کلان شهر تهران به دنبال راه‌هایی هستند که برای شبکه‌های پرجمعیت شهری خدمات مؤثرتری ارائه دهند ولیکن چالش‌های شهری در طول تاریخ نتایجی به دست داده‌اند که کافی نیستند. حرکت جوامع به سمت شهرهای خلاق اجتناب ناپذیر و خلاقیت در شهرهای آینده نه یک انتخاب بلکه یک اجبار خواهد بود. شهرهای خلاق باید پایدار باشند تا بتوانند به حیات خود ادامه دهند. بنابراین تأییدی بر فرضیه می‌باشد که با عنایت بر تعدد و پیچیدگی شرایط و مسائل کلان شهر تهران مؤثرترین راهبرد بهره‌گیری از الگوهای خلاقانه است (جدول ۶ و نمودار ۱).

جدول ۶. جدول SWOT

عوامل داخلی	قوت‌ها	ضعف‌ها
عوامل خارجی	فرصت‌ها	تهدیدها
عوامل خارجی O	استراتژی‌های SO	استراتژی‌های WO
عوامل خارجی T	استراتژی‌های ST	استراتژی‌های WT
	<p>So1 کاهش استفاده از خودرو از طریق استفاده از خدمات حمل و نقل عمومی و جدید با تاکید بر توسعه زیرساخت‌های مکانی و فضای سبز.</p> <p>So2 استفاده از صرفه‌های کلان و توانایی‌های آموزشی شهر تهران در راستای گسترش مراکز فرهنگی و ایجاد فضای که منجر به توسعه شهر خلاق خواهد شد.</p> <p>So3 استفاده از سامانه‌ها و سیستم‌های حمل و نقل هوشمند، بکارگیری پروژه‌های توسعه محور در راستای عدم وابستگی به خودرو.</p>	<p>Wo1 توزیع بهینه مکان‌های خدمات دهی به شهروندان با تاکید بر بهبود ایجاد صرفه‌های کلان و در آمد پایدار با استفاده از ویژگی‌های معاصر سازی.</p> <p>Wo2 بکارگیری سیستم‌های هشدار و استفاده از فناوری‌ها در راستای عدم وابستگی به خودرو و بهبود استفاده از وسائط حمل و نقل عمومی</p> <p>Wo3 بهبود جذابیت محیط با توجه به تغییرات جمعیتی و ارتقای سطح کیفیت خدمات اموری متناسب با چندمنظوره‌سازی فضای شهری و فرهنگ استفاده از حمل و نقل عمومی.</p>
	<p>St1 بهبود تنوع فضاهای جمعی و مراکز تجمع به عنوان نهادهای فرهنگی در راستای صرفه جویی و افزایش مشارکت مردمی با توجه به پروژه‌های توسعه راهبردی.</p> <p>St2 بکارگیری مشوق‌ها و عوامل جذب کننده مشارکت افراد در راستای ارتقای تنوع فضاهای جمعی و صرفه جویی در منابع با تاکید بر کاهش مصرف اراضی و صرفه های اقتصادی.</p> <p>St3 بکارگیری روش‌های اصلاح اراضی و حفظ محیط زیست با کاربست پروژه‌های راهبردی مبتنی بر مشارکت شهروندان و بهبود مراکز گردهمایی.</p>	<p>Wt1 بهبود خدمت‌رسانی با دایر کردن مراکز علمی و فرهنگی و بهره‌گیری از فرهنگ کهن و تکنولوژی‌های نوین.</p> <p>Wt2 صرفه جویی در منابع و بهبود مشارکت شهروندان با توجه به ارتقای صرفه‌جویی در انرژی.</p> <p>Wt3 استفاده از کیفیت آموزش و خدمات و امکانات بهتر به منظور صرفه‌جویی در منابع.</p>

منبع: (یافته‌های پژوهش)

نمودار ۱. خلاصه نتایج موقعیت راهبردی در ماتریس SWOT

منبع: (یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر هر مدیری که کلید این کلان شهر در دستانش قرار می‌گرفت، خواستار ترسیم شهر رویایی خود بود به طوری که چشم‌انداز و سند راهبردی به سوی پایداری و شهروندمداری در آن دوران تدوین شد. چشم‌اندازی که قرار است سندی راهبردی باشد تا سیمای مطلوب و مقدر تهران در سال ۱۴۰۴ را ترسیم کند. در این سند که اهداف چشم‌انداز تهران در افق ترسیم شده شهری ایمن، کاهش آلودگی هوا تا سطح استانداردهای جهانی و در محورهای اقتصاد شهر، زیرساخت‌ها، مدیریت شهری، امنیت شهری، حمل و نقل، محیط زیست، معماری و بافت‌های شهری و محور فرهنگی، اجتماعی دارای آرمان‌های فراوانی است. مشکل اصلی که برای اجرای چشم‌انداز وجود دارد «ضمانت اجرایی» آن است. شهروند تهرانی آرزوی خود برای تهران ۲۰ سال آینده را این گونه توصیف می‌کند: «ای کاش تهران، شهری شود با مردمان دهه ۱۳۵۰، امکانات پاریس و زیبایی‌های ونیز». یا «سال ۱۴۰۴ می‌خواهم اخبار اعلام کند که هفته آینده، از تمامی نقاط جهان برای رصد ستارگان از طریق آسمان پاک و زیبای تهران به این شهر خواهند آمد». اگر در چشم‌انداز، آرمان‌ها رویایی غیر قابل دسترس باشند، این سند تنها در تاریخ ثبت می‌شود و مصرف دیگری نخواهد داشت. امروزه شهر تهران درگیر چالش‌های بسیاری از جمله آلودگی صوتی و ترافیک و مسائل حمل و نقل و مشکلات ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی است. شهر خلاق، شهری است که مبتنی بر نیاز شهروندان بنا می‌شود و از فناوری‌های پیشرفته در جهت ارتقای رقابت، توسعه پایدار و کیفیت زندگی شهری بهره‌مند می‌شود، شهری است که بر پایه آخرین نظریه تکامل یافته مدیریت شهری و بر اساس فناوری اطلاعات بنیان نهاده می‌شود، مهمترین بعد آن شاید حکمروایی و شهروند است. انطباق نتایج و خروجی‌های خلاقیت شهری کلان شهر تهران با شاخص‌های شهر خلاق، توسعه پایدار شهری، رویکردهای مدیریتی، رقابت پذیری، زیست پذیری، توازن شهری از دیگر ویژگی‌های مشهود خلاقیت شهری تهران است.

راهکارها و راهبردها

- توسعه اقتصاد و اشتغال شهری خلاق

- اقتصاد سبز و تجارت‌های خلاق مبتنی بر فناوری‌های دیجیتال
- توسعه پروژه‌های راهبردی ارتقاء مراکز تجارت شهر در راستای موقعیت بین‌المللی شهر
- دسترسی شهروندان به فرصت‌های کسب و کار و توسعه فضای کسب و کار
- پارک‌های فناوری و علمی
- جذب و حفظ استعداد و تقویت خلاقیت
- کارآفرینی و حمایت از کارآفرینی
- توسعه رقابت منطقه ای/جهان

- جایجایی خلاق

- فراهم آوردن زمینه جهت دسترسی عمومی به فن آوری‌های جدید و استفاده از آن‌ها در زندگی روزمره شهری
- راه‌حل‌های حمل و نقل هوشمند (سیستم حمل و نقل هوشمند، کارت‌های هوشمند)
- کاهش گره‌های ترافیکی به وسیله آسان‌سازی گراف‌های شهری
- ایجاد فرهنگ‌هایی مانند استفاده از وسایل نقلیه جدید
- ایجاد زیر ساخت‌های شارژ برقی وسایل نقلیه

- پایداری محیط زیست خلاق

- کاهش استفاده از انرژی به کمک نوآوری‌های فناوری و تشویق به کاهش مصرف و بازیافت
- محیط خلاق جهت استفاده از فناوری‌های جدید برای حفظ و حراست از محیط زیست
- محیط زیست پایدار، تمیز و سبز با کنترل کیفیت هوا و مدیریت پسماندهای جامد و مایع
- راه‌حل‌های مدیریت محیط زیست خلاق برای شهر

- حکمرانی خلاق

- مشارکت سیاسی و فعال، خدمات شهروندی و استفاده خلاقانه از دولت الکترونیک
- توسعه فرآیندهای جامع
- ایجاد پل ارتباطی قوی میان نهادهای دولت
- بهبود دسترسی به خدمات دولت الکترونیک، تجارت، معاملات، صورتحساب و پرداخت‌های آنلاین

- زندگی خلاق

- گردآوری جنبه‌های مختلف که به بهبود کیفیت زندگی شهروندان کمک کند؛ از جمله فرهنگ، ایمنی، گردشگری، سطح توسعه‌یافتگی شهر
- مسکن (قدمت بنا، جنس مصالح بنا، اندازه واحدهای مسکونی، تعداد اتاق در اختیار خانوار، نحوه تصرف واحد مسکونی)، اتوماسیون و هوشمندسازی خانه، کنترل خانه از راه دور یا سیستم‌های هشدار برای بیماران، دسترسی و شمول الکترونیکی، توسعه برنامه‌های دیجیتالی برای گروه‌های در معرض خطر

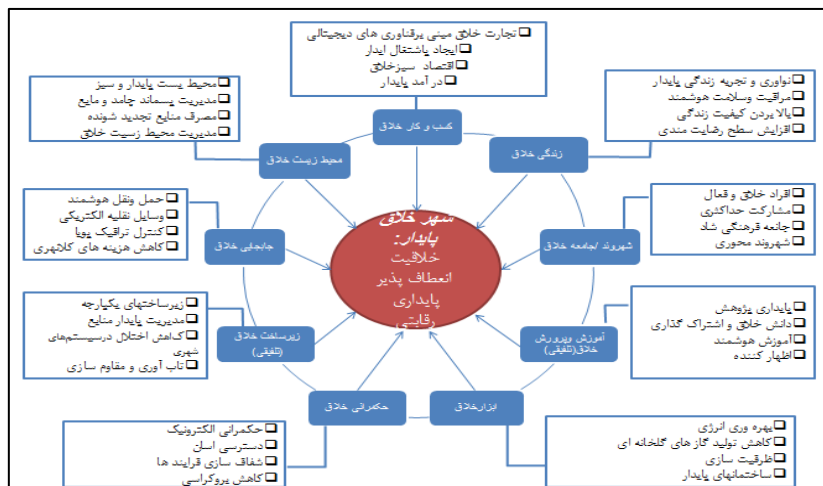
- بهداشت، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی الکترونیک، مدیریت اطلاعات بیماران، سلامت الکترونیکی، کارت سلامت الکترونیکی، خدمات آنلاین پزشکی، مدیریت پایگاه اطلاعات بیمارستان، بانک خون و مشاوره بصورت آنلاین

- شهروند و جامعه خلاق

- آموزش مجازی و از راه دور برای آگاه‌سازی هرچه بیشتر شهروندان آموزش هوشمند
- ارائه بهتر خدمات آموزشی در مناطق شهری و روستایی
- آموزش مادام‌العمر
- همکاری بین شرکت‌ها و مراکز دانش بنیان
- تحقیق و توسعه و نوآوری
- جامعه در زمینه بهداشتی، حیاتی، بی‌خطری را برای تعامل شهروندان و تحصیلات و اشتغال و تفریحات سالم و سرگرمی‌ها و توسعه فرهنگی فراهم کند
- ایجاد منطقه نوآور و خلاق با ساختار شهر هوشیار به صورت پایلوت

- ابزار خلاق

- استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور بهبود امنیت عمومی
- مراکز داده‌های هوشمند و نظارت هوشمند و سیستم امنیتی
- ابتکاراتی برای دیجیتالی کردن میراث فرهنگی
- نفوذ استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در خانه
- دسترسی به اینترنت همگانی، نقاط دسترسی به Wi-Fi در شهر، مراکز دسترسی به اینترنت عمومی
- استفاده از اینترنت با پوشش پهن باند
- نفوذ استفاده از اینترنت همراه و تلفن همراه

نمودار ۲. مدل نهایی خروجی پژوهش برای شهر تهران

منبع: (یافته‌های پژوهش)

- آور، محمد؛ موغلی، مرضیه و عقیقی، محمد ابراهیم. (۱۴۰۱). اولویت بندی موانع عدم تحقق طرح‌های توسعه شهری با استفاده از تکنیک AHP فازی (مطالعه موردی: شهر لمزان). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۴۷۱-۴۴۸.
- ابراهیم‌زاده، عیسی و نیری، ناصر. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر خلاق، مطالعه موردی: مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان. فصلنامه جغرافیا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۵۲، صص ۲۱-۷.
- ارغان، عباس. (۱۳۹۵). بررسی مطلوبیت موقعیت مکانی مراکز مدیریت بحران در راستای دستیابی به یک مدل راهبردی (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهر تهران). فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال نهم، شماره ۱، صص ۱۸۶-۱۶۹.
- اسلامی، محمد حسین؛ رجب‌لو، جعفر و محسن داودخان. (۱۳۹۸). بررسی میزان مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال دوازدهم، شماره ۴۵، صص ۱۶۷-۱۴۹.
- درویشی، یوسف و رضاعلی، منصور. (۱۴۰۱). بررسی پیامدهای بلندمرتبه‌سازی ساختمان‌های شهری بر گسترش افقی شهر، حقوق همجواری و حل مشکل زمین (مطالعه موردی مناطق ۲ و ۴ شهر تبریز). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۵۴۶-۵۲۸.
- فیفی، رامین؛ رزقی شیرسوار، هادی؛ ولیخانی دهاقانی، ماشالله و ابراهیم پور، علیرضا. (۱۴۰۱). شناسایی عوامل موثر بر تقاضای گردشگری داخلی در حوزه جغرافیایی شهر تهران با رویکرد دیمتل و تحلیل مضمون. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۴۳۱-۴۱۶.
- قربانی سپهر، آرش؛ متقی، افشین و سالوکوآدز، جوزف. (۱۴۰۱). تبیین و شناخت مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران (با تأکید بر منابع جغرافیایی قدرت با ماهیت انسانی). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۳۳۳-۳۰۷.
- مرادی، زهرا؛ حیدری، بهاره و ارشدی، محمدیار. (۱۴۰۱). تغییرات آب و هوایی، چالش‌ها و فرصت‌های انتقال تکنولوژی. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۶۷۳-۶۶۲.
- مظفری، آرین؛ مفیدی شمیرانی، سید مجید و فیاض، ریما. (۱۴۰۱). بررسی کارایی بالکن و بهینه سازی آن در مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی (مطالعه موردی: مناطق ۷ و ۸ تهران). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۷۹۲-۷۷۲.
- مهدی پور، منوچهر؛ آمار، تیمور و پوررمضان، عیسی. (۱۴۰۱). بررسی اثرات زیست محیطی خانه های دوم بر توسعه گردشگری شهرستان لاهیجان. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۴۸۹-۴۷۲.

Alvarez-Diaz, M., D'Hombres, B., Ghisetti, C., & Pontarollo, N. (2020). Analysing domestic tourism flows at the provincial level in Spain by using spatial gravity models. *International Journal of Tourism Research*, 22 (4), 403-415.

Assaf, A. G., & Tsionas, M. (2018). The estimation and decomposition of tourism productivity. *Tourism Management*, 65, 131-142.

Avraham, E. (2018). Nation branding and marketing strategies for combatting tourism crises and stereotypes toward destinations. *Journal of Business Research*, 116, 711-720.

Barbhuiya, M. R., & Chatterjee, D. (2020). Vulnerability and resilience of the tourism sector in India: Effects of natural disasters and internal conflict. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100616.

Chi, J. (2020). The impact of third-country exchange rate risk on international air travel flows: The case of Korean outbound tourism demand. *Transport Policy*, 89, 66-78.